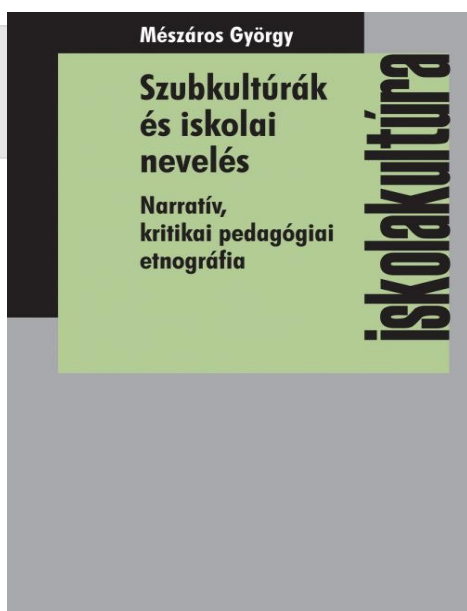

Alapmű

Trencsényi László*

Mészáros György (2014): *Szubkultúrák és iskolai nevelés. Narratív kritikai pedagógiai etnográfia. Iskolakultúra Könyvek, Iskolakultúra. Veszprém.*¹

Mészáros György 2010-ben megvédett disszertációjának szerkesztett, némiképp naprakészre frissített változatát a Gondolat Kiadó adta ki az Iskolakultúra-könyvek sorozatában. A könyv – a szerző kutatáselméleti alapvetésének megfelelően – kiegészült a doktori dolgozat-írás és -védés „önreflektív naplójával”, ez a bizonyos kutatáselméleti alapvetés meghatározó terjedelmet foglal el a kötetben, ehhez társult a tényleges empirikus kutatás, a „pedagógiai etnográfia” kutatói naplójának több fontos részlete.

Alapmű, így minősítette Szabolcs Éva professzor-asszony Mészáros György új könyvét a nyilvános könyvbemutatón 2015 koranyarán – ahol a fenti tömör jellemzés elhangzott a neveléstudomány és társ-

tudományainak jelentős személyiségei ülték körül a kerekasztalt, szociológus, pszichológus, kulturális antropológus, ifjúságkutató, médiszakember. Valamennyien osztoztak a dicséretben, a hazai neveléstudomány (és kapcsolatrendszer) szempontjából meghatározó, megkerülhetetlen műként méltatták a könyvbe foglaltakat. Sajátos jelenség volt persze – erről később lesz szó e recenzióban – hogy ki-ki más szempontból értékelt fel a „szakmai felnőttkorába” érő Mészáros munkáját.

Megannyiszor felhangzott ez „első” jelző is. Az *első pedagógiai etnográfia* írójával állunk szemben. Persze, a recenzens óvatosan, vitára bocsátja kérdését: vajon Karácsony Sándor 'Csucsai front'-ja, Loránd Ferenc 'Kertész utcaiak'-ja annak idején nem lépte-e túl a „pedagógiai non-fiction” műfaját, s nem tekinthetők úgyszintén pedagógiai etnográfiai írásnak? Nota bene: a maga sajátos módján ugyan Gerlóczy Márton 'Igazolt hiányzása' nem az?)

A „kritikai pedagógia” hazai úttörőjeként aposztrofálták a szerzőt többen. (Olyannyira új paradigma ez a hazai neveléstudományban – vélték –, hogy nem véletlenül vérzett el a könyvbemutatóval jóformán egy napon az OTDK-án teljes értetlenségbe fulladva Mészáros György tehetséges fiatal tanítványa, T. T., a kritikai pedagógiát operacionalizáló dolgozatával.) A hajlott korú recenzens mégis felteszi a kérdést: vajon – a könyvben nem idézett – Mihály Ottó életműve, akár a hazánkban Szabó László Tamás által honosított „rejtett tanterv elmélete” nem egyértelmű előhírnöke volt a kritikai pedagógiának? Nem csupán rendszerkritikai racionalitásában és hevületében, de megismerési filozófiájában is.

Az *első* „újmarxista”, újbaloldali pedagógiai munkát köszöntötték a műben mások. Talán el is fogadhatjuk, hiszen a fentebb idézett Loránd, akár Gáspár László (néha a recenzió írója is) igazolhatóan besorolhatóak ebbe az irányzatba, ám expressis verbis egyikük sem alkalmazta magára, látásmódjára e terminust. Felvetődik persze a kérdés: elegendő-e (napjainkban bátorságnak igen), de szakmai hitvallásnak, hogy a szerző határozottan az el-

* ELTE PPK, egyetemi docens, e-mail cím: trenyo@index.hu

1. A kötet a Magyar Elektronikus Könyvtárban olvasható: <http://mek.oszk.hu/13400/13473/>

nyomottak és megszorítottak pártjára áll a nevelésről, iskoláról szőtt narratívában, sőt az ő nézőpontjukból vizsgálja a nevelés, az iskola jelenségvilágát, rendszerkritikus viszonyt alakítva a kapitalista establishmenthez? Ez a „romantikus antikapitalizmus” elegendő-e elméleti talapzatul? Megvallom, számomra a legmeggyőzőbben akkor volt hű a szerző a „marxi modellhez”, amikor az etnográfia kutatásmetodológiájának szakaszos fejlődését a vonatkozó társadalmi változások tükrében mutatta ki. (Más kérdés, hogy *Mészáros* „marxista narratívájához” mindenképpen javaslom végiggondolni neki is, valamennyiünknek *Kiss Endre* egy időben megjelent *Marx-vita-iratát!*)

Az „elsőség” kérdéséhez visszatérve: tény, hogy *Mészáros* elsőként vonja be a hazai pedagógiai diskurzusba *Denzin*, *McLaren* szövegeit, sőt *Derrida* pedagógiai interpretációjában is övé az elsőség. *Mészáros* elsőként (hacsak *Géczi János* „vadnarancsait” – e szociográfiai interjúkötetet – nem számítjuk ide) ad hírt az „ifjúsági szubkultúráról” úgy, mint reális pedagógiai valóságról, s nem, mint rémületre készítő devianciáról. Ebben rokonszenves – s az általam is több ízben „hangoztatott” – kiterjesztését ajánlja a „pedagógiai tereknek”, túllépve (*József Attilával* szólván: mint „mai kocsmán”) az annyiszor akár a társadalom lomtárába is kívánt szűkített iskolán, az „oktatás világán”, mint a neveléstudomány kizárólagos „vadászmezején”.

A kötet – a szerző provokatív önbevallása szerint – reménytelen vágyakozás a pedagógia fókuszába került jelenségvilág interdiszciplináris tárgyalásmódjára, egyben kihívó felszólítás a neveléstudományi gondolkodások számára: új típusú dialógusok elfogadására. „...pedagógiai interpretációim, empirikus tapasztalatom elmesélése termékenyítőleg hatnának a különféle antropológiai, társadalomtudományi diskurzusokra a nevelés szempontjának sajátosságai miatt. Egy neveléstudományi dolgozat erőteljesen ráirányítja a figyelmet az emberre, mint homo educandusra, akinek antropológiailag alapvető dimenziója a nevelés. Erre a párbeszédre azonban – ismerve a neveléstudomány honi pozícióját – kevés az esély, mint ahogyan még a neveléstudománytól sem várok nagy vitát, dialógust a felvetett kérdésekről” (75. oldal).

Tény: a szerző az iskolát nem ennek önideológiája fogságában szemléli, hanem az iskolai világ szereplőinek valós élményeiként, életük színtereként (mely életükben egyébként megértik, tudomásul veszik, elfogadják, szenvedik az iskola hivatalos/deklarált intencióit, de az csak egyik része ezen már-már öntörvényű életnek, melyet jobb szó híján „diákéletnek” nevezünk. *Várhegyiék*, *Gazsókék* a nevelésszociológia hazai első nagy korszakában feszegették ezt a határhelyzetet – 'Diákéletmód Budapesten' című kötetükben, s *Karácsony Sándor* szép metaforája a „pad alatti forradalomról”, *Domokos Lászlóné* bölcs belátása az „osztályéletnek pedagógusok számára” hozzáférhetetlen szféráiról, e szemléletnek fontos előképei – kár, hogy szerzőnk a diakron megközelítést elvből tagadja.

Sajnálom, hogy az episztemológiai – ismeret- és tudományelméleti, kutatásmetodológiai, öndefiníciós kísérletekben a szerző alapvetően elfárad. („*A kutató »maszkjai«*” című fejezet izgalmas, de ez is amolyan metodológiai propeudetika – amolyan „intelmek kezdő pedagógiai etnográfusokhoz”, például arról is, hogy szabad-e elaludnia a kutatónak az igazgatói interjú reggelén).

Nagyszabású célkitűzést olvasunk a 90. oldalon „Mit tud kezdeni a pedagógia, az iskola a zajt keltő, ellenálló szubkultúrához tartozó fiatal képével? A szembenállás természetesen érinti a szocializáció egyik kiemelt terét, az iskolát is, és a nevelés könnyen zavaró tényezőt láthat a szubkultúrákban. E szemlélet egyik következményeként elbeszélhető olyan pedagógiai cél, amely a fiatalokat ki akarná mozdítani improduktív szubkulturális pozíciójukból. Másrészt az ellenállás szociológiai, kritikai feltárása jól bemutatja, az ilyen felülről jövő szocializáció mennyire nem tudna hatékonyan működni, és a szubkultúrák gazdagságának hiteles bemutatása a korábbi megközelítésénél jobban rámutat egyfajta pedagógiai potenciálra is, amely ezekben rejlik: a személyek identitásának formálása terén...” (90. oldal).

Végül várakozásunkhoz képest kevesebbet tudunk meg a kutatott valóságról (akkor is, ha ez a valóság – egy középiskolai osztály világa – valójában egy évtized előtti viszonyokról szól, alighanem például egy kevésbé mediatisált univerzumról, kevésbé a „screenager”-kor jelenségeiről). Szívesen olvastuk volna a „bennszülöttek” közé vegyülő kutató izgalmas naplójának még több részletét, szolidaritásának, iskolakritikájának – nemkülönben választott kutatási módszerei valid eredményekhez vezető – érzékletes bizonyítékait.

Szerzőnk e művével azt a generációs szakadékot akarta átugrani (betemetni?), melyet a hazai és a nemzetközi neveléstudományi diskurzus közt érzékelt, s a modernista-statisztikai-empirikus-kvantitatív paradigma túlzottan vélt hegemoniájával szemben igényes episztemológiai védelmet építeni a kvalitatív-posztmodern neveléstudományi narratívák köré. Ez a vállalás került túlsúlyba a megkerülhetetlen, „alpművé” minősített, egyébként nem könnyű olvasmányként kezünkbe vett kötetben. A szerző megharcolta harcát, igazolta álláspontját. Talán vált is ki visszhangot mind a társtudományok mind a neveléstudományi diszciplína művelői körében, s így lehetővé válik a nevelés univerzumáról megannyi új tudást tekintetünk s elemzéseink körébe vonni.